

Schmittiläinen kritiikki

Johdanto

Carl Schmittin teos *Der Begriff des Politischen* vuodelta 1932 vaikutti monella tapaa moderniin valtiotieteelliseen paradigmaan. Weimarin tasavallan kontekstissa hänen ajatuksensa olivat liki vertaansa vailla ja osuivat varsin hyvin ajan henkeen – kansallissosialistien valtaannousuun. Siitä, oliko Schmitt kuitenkin *natsi* sanan varsinaisessa merkityksessä, voidaan kuitenkin olla montaa mieltä. Selvää kuitenkin on, että hänen käsitöksensä poliittisesta muodosti tietyiltä osin kansallissosialistisen politiikan teorian ytimen, vaikkei hän koskaan suoranaisesti kannattanutkaan totalitarismia. Keskeisintä Schmittin teoksen sanomaa on liberalismiin ja pluralismiin kritiikki – miten monimuotoisuus ja ”kaiken individualistinen vapaus” lähtökohtaisesti ovat poliittisen vastaista, so. tekevät poliittisen mahdottomaksi. Arvioin tätä schmittilaista kritiikkiä englanninnoksen *The Concept of the Political* (expanded edition, 2007, University of Chicago Press, Chicago) pohjalta.

Kuinka määritellä ”poliittinen”?

Poliittisen määrittelyssään Schmitt on varsin kokonaisvaltainen. Hänen mukaansa poliittisesta tehdään virheellisesti uskonnollisen, taloudellisen, tieteellisen ja muiden vastaavien käsitteiden antiteesi. Schmittille poliittinen merkitsee perustavimmillaan jakoa ystäviin ja vihollisiin, ja tämä jako ulottuu kaikkien muiden kategorioiden yläpuolelle (s. 26–27): poliittinen ammentaa uskonnosta, taloudesta ja tieteestä ja voi saada pintapuolisen ”värin” sen mukaan, mikä teema kulloinkin on vallitseva. Nämä muut kategoriat itsessään eivät kuitenkaan voi rakentaa potentiaalista konfliktia, jakoa ystäviin ja vihollisiin, elleivät ne sitten muutu poliittiseksi ja näin ollen menetä oman ”neutraalin” luonteensa (s. 43–45).

” It is a political entity when it possesses, even if only negatively, the capacity of promoting that decisive step, when it is in the position of forbidding its members to participate in wars, i.e., of decisively denying the enemy quality of a certain adversary. ” (s. 37)

Vaikka ystävä/vihollinen-jaotteluun sisältyy ”lopullinen teko”, *decisive action*, eli väkivaltaan ryhtyminen, ei poliittisuus kuitenkaan edellytä sotaa ja toisen ihmisen tappamista. Kyse on lopullisen teon potentiaalista – onko olemassa tai onko luotavissa omaa poliittista ryhmää vastaava toinen poliittinen ryhmä, joka voidaan käsittää

viholliseksi ja jota voidaan äärimmäisessä tapauksessa olla valmiita vastustamaan väkivalloin (s. 38–39)? Samalla tavalla vihollisuuden kieltäminen, eli ystäväksi määrittäminen, on poliittinen teko. Poliittinen kytkeytyy Schmittin mukaan aina viime kädessä tähän lopullisen teon potentiaaliin: äärimmäiseen antagonismiin, joka heijastuu kaikille elämän osa-alueille (s. 30).

Poliittinen käsitteenä johtaa poliittiseen toimijana, *political entity*. Poliittinen entiteetti muodostuu ihmisistä, jotka kuuluvat tiettyyn joukkoon ja poliittinen entiteetti määrittää heidän ystävä/vihollinen-suhteensa. Schmittille se on yleisimmin valtio, sillä poliittinen entiteetti on väistämättä suvereeni, kun sillä on vapaus määrittää omat vihollisensa. Suvereenien valtioiden suhteet ovat selkeimmin sovellettavissa lopulliseen tekoon eli valtioiden väliseen sotaan, mutta sotia ja poliittisia entiteettejä voi olla myös valtioiden sisällä (s. 32–33). Sota on ”vihollisen eksistentiaalinen negaatio”, olemassaolon hävittäminen. Ja äärimmilleen kiristyneen sisäisen tilanteen vallitessa joko syttyy sisällissota tai vähintäänkin sen mahdollisuus on reaalinen. Niin kauan kuin on politiikkaa, Schmittin mukaan on myös sotaa. Sota on paitsi ystävä/vihollinen-jaottelun konkreettinen ilmentymä, myös valtataistelun muoto – voittaja ottaa häviäjältä oikeuden määrittää ystävät ja viholliset uusiksi (s. 37–39).

Miten Schmitt käsittää liberalismia?

Jos poliittinen entiteetti määräytyy sen mukaan, millä taholla on oikeus päättää ystävä/vihollinen-suhteesta sekä sen toimeenpanemisesta väkivallan muodossa, liberalismi on Schmittille sirpaleinen entiteetti: ”*The individual may voluntarily die for whatever reason he may wish.*” (s. 48) Individualistinen liberalismi ei voi hyväksyä kommunitaristisia vihollisen määritelmiä, koska yksilöillä ei sen mukaan voi olla poliittisia vihollisia. Schmittille tämä on kuitenkin yksilön viemistä ”poliittisen kehän ulkopuolelle”, depolitisoimista ja politiikan tuhoamista (s. 50–52). Schmitt kuitenkin erottaa liberalismin jyrkästi demokratiasta, koska hänelle demokratia voi tuottaa eheän poliittisen entiteetin (s. 69), mutta liberalismi tähtää poliittisen hälventämiseen. Poliittinen, eli jako ystäviin ja vihollisiin, pyritään liberalismien oppien mukaisesti hävittämään ja nostamaan ratkaiseviksi tekijöiksi taloudelliset, kulttuuriset, sosiaaliset ynnä muut vastaavat seikat, joista yksilöt vapaan tahtonsa perusteella tekisivät ratkaisuja. Schmittin mukaan tällä ei ole kuitenkaan

mitään tekemistä politiikan kanssa, vaan siinä halutaan tuhota politiikan koko olemus: ”*The state turns into society*” (s. 72).

Schmittin pääargumentti liberaalia politiikkaa vastaan on siihen sisäänrakennutut *oksymoron*: jos liberalismi on *de facto* politiikan (parlamentarismi, puoluepolitiikka, valtionhallinto) depolitisointia, liberaali politiikka ei olisi omaa politiikkaansa *an sich*, vaan pelkkää politiikan kritiikkiä (s. 70). Poliittinen entiteetti vaatii ”ihmisuhrin”, tai vähintäänkin mahdollisuuden käyttää ihmishengen potentiaalia entiteetin määräämää vihollista vastaan entiteetin määrittämällä hetkellä ja tavalla. Tämä sotii täysin liberalismia vastaan; ihmisen täysivaltainen ja rajaton oikeus omaan mieleensä ja ruumiiseensa ei sovellu poliittiseen (s. 71). Liberalismi kritisoi individualistisia oikeuksia rajoittavia instituutioita, mutta samalla edellyttää valtion turvaamaan nämä samaiset oikeudet. Liberalismi pyrkii nostamaan moraalin, lain ja talouden säännönmukaisuudet politiikan yläpuolelle, määrittämään sen olemusta. Schmittin mukaan nämä abstraktiot vain menettävät tosiasiallisesti entisen merkityksensä ja niistä tulee poliittisia, uutta politiikkaa (s. 72–73).

Pluralismiin sisältyvät ongelmat

Individualistinen liberalismi, yksilönvapauden, tasaveroisuuden ja yksilön ainitlaatuisuuden kulminaatio, aiheuttaa moninaisuuden ja moniarvoisuuden – pluralismin. Tämä on schmittiläisesti katsottuna silkkaa suvereniteetin riistämistä poliittiselta entiteetiltä (s. 40–41). Väittämällä, että poliittinen valta sijaitsee yksilöissä, sen sijaan että se sisältyisi ainoastaan valitsevaan poliittiseen entiteettiin, pluralismi murentaa oikeuden ystävä/vihollinen-jaotteluun. Schmittille ei ole olemassakaan sellaisia käsitteitä kuin ”poliittinen yhteisö” tai ”poliittinen yhteiskunta”, vaan on ainoastaan yksi poliittinen entiteetti. Entiteetit eivät ole limittäisiä tai päällekkäisiä, vaan ne muodostavat kokonaisuuksia, joiden rajat ovat rikkumattomia (s. 45). Tämän vuoksi yksittäisten ”entiteettien” vaeltelu ja keskinäinen väittely jollain suuremmalla poliittisella kentällä, kuten valtiossa, on hänelle täysin mahdotonta. Jos jokainen on vapaa määrittämään omat ystävä/vihollinen-suhteensa, elämä taantuu poliittista edeltävään aikaan, kaikkien sotaan kaikkia vastaan (ibid.).

Schmittin mukaan poliittinen entiteetti ei voi olla koskaan universaali (s. 53–54), koska maailmassa voi koskaan olla valtiota ilman toisia valtioita. Tällä väitteellä hän havainnollistaa poliittisen luonteen ikuisena kamppailuna tai vähintäänkin vastakkainaset-

teluna sellaisten tahojen kesken, jotka ovat valmiita kamppailemaan. Poliittinen ei voi kat-
taa kaikkia ihmisiä – kaikkia ideologioita, taloudellisia intressejä, uskontoja, kulttuureja –
koska poliittinen tarvitsee ystävien lisäksi myös vihollisia. Tästä Schmitt induktiivisesti
päättelee, ettei liberalistinen käsitys kaikkien arvojen pluralistisesta rinnakkaiselosta voi
olla mahdollinen (s. 55). Se on täysin poliittisen vastainen.

Politiikan väistämätön logiikka

Vaikka Schmitt ei arvostakaan liberalistista ajattelua, ei hän koe sitä omalle
käsitykselleen. Hänelle liberalismi ei kertakaikkiaan voi toimia, vaan on pelkkä illuusio tai
kuori, jonka takana todellisuudessa uudet poliittisen luonnetta myötäilevät rakenteet kehiti-
tyvät ja alkavat toimia pluralismin hajottamien tilalla. ”*State and politics cannot be
exterminated*” (s. 78). Liberalistinen ”politiikka” voi luoda uuden poliittisen sanaston,
uuden käyttäytymisnormiston ja uuden poliittisen ilmapiirin, mutta tällöin se mikä oli
ennen poliittista ja pluralismin vastaista, vaihtaa vain nimeä ja ottaa väistämättä vallan.
Schmitt muotoilee tästä esimerkin: jos meillä olisi maailmanvaltio, maailmanrauha ja
maailmanlaajuinen liberalistinen individualismi, vihollinen muuttuisi rauhanhäiritsijäksi ja
sota taisteluksi ihmisyyttä vastaan rikkoneiden kanssa (s. 78–79). Konflikti ja lopullisen
ratkaisun potentiaali säilyvät väistämättä. Ystävä/vihollinen-jaottelu vain vaihtaa
muotoaan.

” *This allegedly non-political and apparently even antipolitical system
serves existing or newly emerging friend-and-enemy groupings and cannot
escape the logic of the political.* ” (s. 79)

Minkä Schmitt kuitenkin kokee uhkaavaksi, on se että liberalismi onnistuu
tavoitteissaan. Koska liberalismi on kykenemätön todelliseen depolitisointiin, se vain häi-
vyttää poliittisen rakenteet taustalle ja tuhoaa ainoastaan poliittisuuden ymmärryksen ja
avoimuuden, ei poliittisuutta itsessään. On olennaista huomata, että vaikka Schmitt on
sitä mieltä, että vahva eli suvereeni poliittinen entiteetti on välttämättömyys, ei tämän enti-
teetin tarvitse millään muotoa olla totalitaristinen valtio. Periaatteellisella tasolla poliittinen
voi olla täysin irti muusta yhteiskunnasta ja inhimillisen elämän muodoista, kunhan sillä on
ylin ja ainutlaatuinen valta päättää ystävä/vihollinen-jaottelusta (s. 38-39). Kaikki muu val-
ta voi siis sijaita muilla tahoilla – taloudellisilla toimijoilla, uskonnollisilla yhteisöillä ja
niin edelleen. Mutta viimekätisestä väkivallankäytöstä ja sen oikeutuksesta vastaa yksi ai-

noa suvereeni poliittinen entiteetti, joka muodostaa vihollisuudet toisia vastaavia entiteettejä kohtaan. Mikäli tällaista ei ole, tai schmittiläisittäin se on vain painettu taustalle, niin sellainen syntyy jostakin tai jokin muu instanssi muuttuu siksi.

Kritiikin kritiikkiä

Schmittille päällekkäisten poliittisten entiteettien, eli ystävä/vihollis-jaottelun määrittäjien, olemassaolo on mahdottomuus. Tämä on kenties helpoin kohta esittää kritiikkiä schmittiläisestä liberalismista. Schmitt näet olettaa, että aina ja kaikissa tilanteissa on yksi taho, jolla on oikeus määrätä alaisuuteensa kuuluvien ihmisten käsitykset vihollisista. Reaalimaailmassa tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Valtio, mikä Schmittille useimmiten edustaa poliittista entiteettiä, voi olla ystävien ja vihollisten määrittäjä esimerkiksi ulkopuolisen uhan, kuten vieraan valtiovallan invaasion, tapauksessa. Mutta samaan aikaan tämän valtion suvereniteetti ystävä/vihollis-jaottelun suhteen voidaan haastaa, esimerkiksi koskien sisäpoliittisia kiistakysymyksiä. Väitänkin, että ihmisillä voivat olla liittämättä usean poliittisen entiteetin alaisia ja näiden keskinäinen painoarvo voi olla liberalistisen perinteen mukaisesti yksilökohtaista.

Henkilö voi olla samaan aikaan vaikkapa uskonnollisen yhteisön, taloudellisen järjestelmän sekä valtion jäsen. Varmaankin useimmissa kysymyksissä hänen ystävä/vihollis-jaotteluaan määrittää valtiovalta lakien ja käskyjen muodossa. Mutta jokin ihmisryhmä saattaa tehdä asioita, jotka loukkaavat hänen uskonnollista vakaumustaan, ja kyseinen henkilö priorisoi asian niin, että on tärkeämpää noudattaa uskontoa kuin valtiovaltaa tässä nimenomaisessa asiassa. Hän ottaa uskonnollisen tahon määrittelemän perustein vastaan käsityksen vihollisesta, ryhtyen jopa väkivallantekoon tätä kohtaan. Tai ajatellaan vaikka taloudellisesti tiukkaa tilannetta, jossa lähestytään jo perustoimeentulon ja hengissäpysymisen rajoja. Vaikka kaikissa muissa tilanteissa henkilö noudattaisi valtion asettamaa ystävä/vihollis-jaottelua, tässä tapauksessa hän asettaisi etusijalle oman selviytymisensä ja näin tekisi kärsimyksensä aiheuttajasta, esim. taloudellisesta kilpailijasta tai entisestä työnantajasta, vihollisen sanan vakavimmassa merkityksessä.

Olen samaa mieltä Schmittin kanssa siitä, että poliittisuutta ei voida koskaan hävittää. Se vain vaihtaa muotoaan. Mutta uskon myös siihen, että poliittisia entiteettejä voi olla olemassa yhtä aikaa useita liittämättä, osa niistä voi olla vain väliaikaisia, ja ne voi-

vat antaa jopa keskenään ristiriitaisia ystävä/vihollinen-jaotteluita. Yksilö, individualistinen henkilö, joka on näiden entiteettien jäsen joko vapaaehtoisesti tai pakosta, on loppukädessä se toimija, joka päättää mitkä jaottelut koskevat juuri häntä. Schmittin käsitys siitä, että jos jokin ryhmä nousee haastamaan poliittisen entiteetin sen omassa pelissä, syntyy konflikti, jonka tuloksena toinen häviää ja toinen tulee tilalle, pitäneen paikkansa tilanteissa joissa näiden limittäisten entiteettien jaottelu ystäviin ja vihollisiin on toistensa vastakohta. Muissa tilanteissa rajanveto ei välttämättä ole niin ehdoton.

Yhteiskunta voi mielestäni olla tosiasiallisesti pluralistinen ja liberalistinen, koska edellytys sille että on vain yksi absoluuttisen suvereeni poliittinen entiteetti, on että tämä entiteetti hallitsee jäseniään aina ja kaikkialla. Rikoksestakin tulee rikos juridisessa mielessä vasta silloin kun sen tapahtumisesta tietää joku, eikä rikoksesta seuraa rangaistusta ellei siitä jää kiinni. Valtio voi hyvinkin kieltää kansalaistensa keskinäiset vihollisuudet ja onnistuneesti ylläpitää ulkopuolisen vihollisen käsitystä, mutta samaan aikaan yksilöiden arvojärjestyksessä korkeamman prioriteetin ystävä/vihollis-jaottelut johtavat jopa ”lopulliseen ratkaisuun”. Absoluuttisen suvereeni poliittinen entiteetti on mahdollinen vain aukottoman totalitaarisessa valtiossa, mikä jo sinänsä on tosiasiallinen mahdottomuus. Eikä Schmitt koskaan ollut sitä mieltä, että poliittinen edellyttää totalitaarista, kaikille elämän osa-alueille ulottuvaa biovaltaa.

Lopuksi

Schmittin kritiikki täytyy ymmärtää ajan ja tilanteen kontekstissa. Hänen toiveensa ”vahvasta politiikasta” on ymmärrettävää, kun vahvat totalitaristiset liikkeet nostivat päätään läntisissä liberaalidemokratioissa. Weimarin tasavalta oli heikko, Schmitt oli todistanut sen epäonnistumisen. Onkin erityisen mielenkiintoista, miksi Schmitt sitten liittyi kansallissosialistiseen puolueeseen – oliko kyseessä opportunisti, tietämättömyys asioiden todellisesta tilasta vaiko pyrkimys vaikuttaa natsi-ideologiaan niin ratkaisevasti, että Saksasta muodostuisi hänen toivomansa suvereeni poliittinen entiteetti? Hänen liberalismin ja pluralismin kritiikkinsä on kiistattomasti hyvin perusteltua ja sillä on edelleen paikkansa, koska mikään järjestelmä ei saisi toimia ilman että sitä pohditaan kriittisesti.